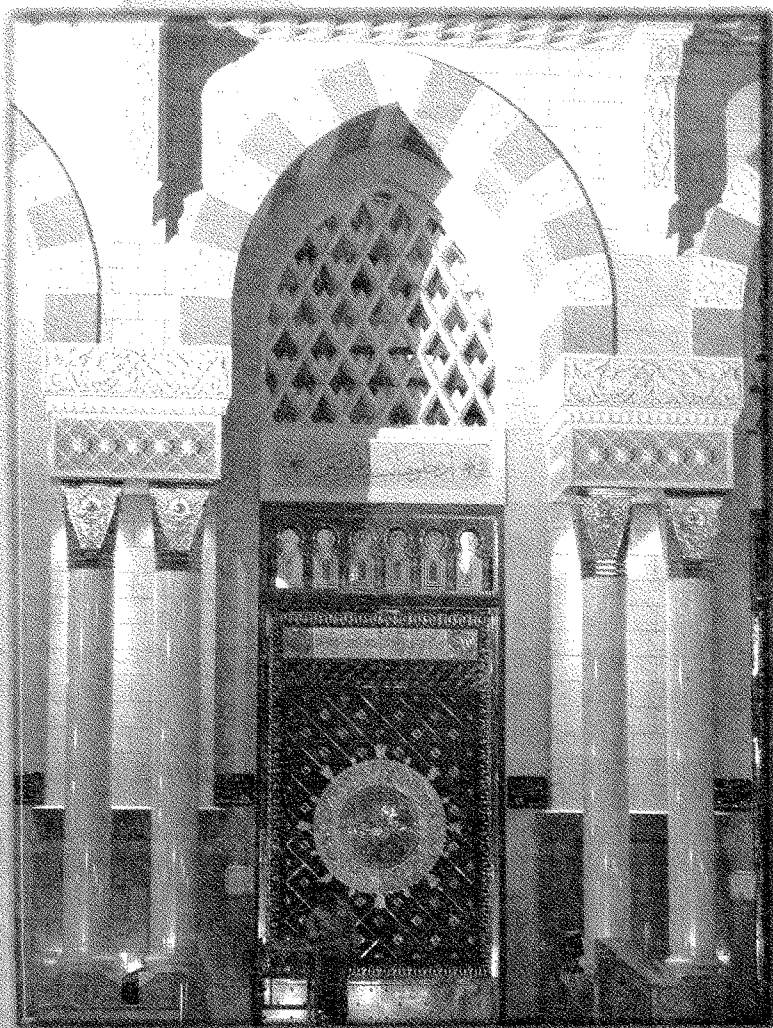

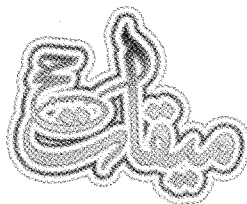
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

میقات

فصلنامه فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، تاریخی

سال سیزدهم
شماره چهل و نهم
پاییز ۱۳۸۳

صاحب امتیاز:

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت
مدیر مسؤول: سیدعلی قاضی عسکر
زیر نظر: هیأت تحریریه

ویراستار: علی وره‌ای
طراح: کمال محمدی مجد (ملقن)
حروفچینی: مرکز تحقیقات حج
لیتوگرافی و چاپ: دارالحديث

آدرس: تهران - خیابان آزادی - نبش خوش
سازمان حج و زیارت - طبقه دوم - معاونت
آموزش و پژوهش بعثة مقام معظم رهبری

آدرس اینترنت: www.Hadj.ir

آدرس پست الکترونیک: BeseH@Hadj.ir

یادآوری:

- مسؤولیت آراء و نظرات به عهده نویسندگان آن است.
- میقات، در ویرایش مطالب آزاد است.
- مقالات رسیده، بازگردانده نخواهد شد.

فهرست

اسرار و معارف حج

- ۶..... محمد مهدی فیروز مهر
۲۴..... غلامعلی افروز

مناسک حج در کتاب خداوند
حج چیست؟ حاجی کیست؟

فقه حج

- ۳۲..... رضا مختاری

هذه من غلاة إحدى المعالي

تاریخ و رجال

- ۷۶..... حسن السعيد / اصغر قائدان

مأموریت‌های مشکوک در سرزمینهای مقدس

اماکن و آثار

- ۱۰۸..... عبدالحسين سيف اللهی

ساختمان سازمان حج و زیارت

جاری های حج

- ۱۳۰.....

ارزیابی اجرای طرح قربانی در چهار سال متوالی

نقد و موعرفی کتاب

- ۱۴۰..... حسین کمالی

دو کتاب درباره حجة الوداع

فا طرات

- ۱۴۸..... سیدجواد حسینی
متن ترکی از: یوسف نابی / مترجم: زرافع
۱۶۴..... به کوشش: رسول جعفریان
۱۹۹..... محمد علی فیض

سفرنامه فرامرزی
سفرنامه تحفة الحرمين

تمیزف مسجد الحرام در سال ۱۳۴۹

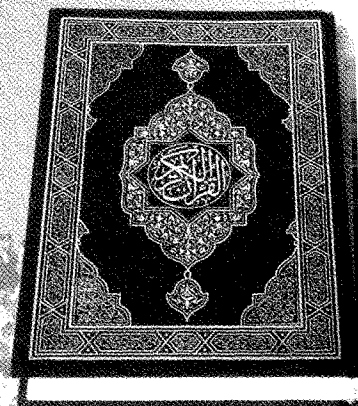

اسرار و معارف حج

مناسک حج

در کتاب خداوند

محمد مهدی فیروز مهر

* مناسک حج

اهمیت مناسک حج

□ لزوم رعایت تقوای الهی درباره احکام و مناسک حج و پرهیز از هرگونه کوتاهی و اهمال کاری در مورد آن:

«وَاتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَخْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَ سَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلَهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ». (بقره ۱۹۶)

□ مناسک حج از شعائر الهی و شایسته

تعظیم و بزرگداشت:

«ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظَمْ شُعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ * لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ». (حج: ۳۳ - ۳۲)

□ در اینکه مقصود از «شعائرالله» در آیه

بالا چیست، مفسران سه احتمال ذکر کرده اند:

«تمام معالم دین»، «خصوص مناسک

حج» یا «خصوص دام های قربانی».

(نک: مجمع البیان: المیزان، ذیل آیه)

نکته بالا، بر اساس احتمال دوم است.

گفتنی است در این صورت، معنای

«لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى...» این

ب - جدال

☐ سوگند خوردن به مثل «آری والله» و «نه والله» در مقام اثبات یا نفی چیزی:

«الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ...» (بقره: ۱۹۷)

«جدال» در لغت به معنای مطلق نزاع است؛ اما در روایات و به تبع آن، در فقه به معنایی که ذکر گردیده، تفسیر شده است.

پ - سر تراشیدن پیش از قربانی:

☐ جایز نبودن تراشیدن سر پیش از ذبح یا نحر قربانی:

«وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَخْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ...» (بقره: ۱۹۶)

☐ سر تراشیدن قبل از قربانی سبب وجوب کفاره، حتی در صورت مریض و معذور بودن:

«وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَخْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ...» (بقره: ۹۶)

☐ روزه (سه روز)، یا صدقه (ده مد طعام

است که مناسک حج وسیله کسب در آمد و تجارت برای شما مسلمانان است. (نک: همان)

۱. احرام

☐ احرام از مناسک و واجبات حج و عمره:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ...» (مائده: ۱)

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ... وَحُرْمٌ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرْمًا...» (مائده: ۹۶ - ۹۵)

در این آیات، اصل وجوب احرام مسلم فرض شده است.

محرمات احرام

الف - آمیزش جنسی

☐ حرمت آمیزش جنسی با همسر در حال احرام:

«الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ...» (بقره: ۱۹۷)

«رفت» در لغت به معنای سخن از امور زشت و در روایات و فقه، کنایه از آمیزش جنسی است.

حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمَّداً فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ... وَمَنْ عَادَ فَسِتْنَمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ» (مائده: ۹۵ - ۹۴)

■ شکار حیوانات وحشی در حال احرام، سبب وجوب کفاره:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمَّداً فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْياً بَالِغَ الْكُفَّةِ أَوْ كَفَّارَةً طَعَامٍ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ صِيَاماً لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِه...» (مائده: ۹۵)

■ جایگزین شدن انتقام و عذاب خدا به جای کفاره، در صورت تکرار شکار حیوانات وحشی از سوی شخص مُحَرَّم:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمَّداً فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ... وَمَنْ عَادَ فَسِتْنَمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ» (مائده: ۹۵)

حلی از امام صادق (ع) در باره شخصی که در حال احرام شکار نماید پرسید، حضرت فرمود: بر او کفاره واجب می شود. گفت اگر دوباره شکار کند (حکمش چیست)؟ فرمود: بر او کفاره ای نیست و این همان کسی است که خدای تعالی فرمود:

به شش مسکین)، یا قربانی (یک گوسفند)، کفاره سر تراشیدن قبل از قربانی:

«وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَخْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ...» (بقره: ۱۹۶)

ت - شکار حیوانات وحشی:

■ حرام بودن شکار هر نوع حیوان وحشی، در حال احرام:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ...» (مائده: ۱)

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ... وَحُرْمٌ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا...» (مائده: ۹۶ - ۹۵)

■ شکار حیوانات وحشی در حال احرام، حرامی مؤکد و در پی دارنده عذاب سخت خداوند:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمْ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنْ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ

﴿وَمَنْ غَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ﴾ (نورالشقلین،

ج ۳، ص ۶۷۸، ح ۳۸۸)

گرفتن حیوانات شکاری در دسترس آنان:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيْتَلَوْكُمْ اللَّهُ بِشَيْءٍ

مِنَ الصَّيْدِ تَنَالَهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ

يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ...﴾ . (مائده: ۹۴)

□ حرام بودن خوردن از گوشت حیوان

شکار شده بر مُحَرَّم:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ

لَكُمْ بِهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي

الصَّيْدِ وَ أَنْتُمْ حُرْمٌ... وَ حُرْمٌ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا

دُمْتُمْ حُرْمًا...﴾ . (مائده: ۱ و ۹۶)

این برداشت بنا بر این احتمال است که

«صید» به معنای اسم مفعول (حیوان شکار

شده) باشد.

کفارة صید

□ قربانی حیوان (شتر، گاو یا

گوسفند) معادل حیوان شکار شده یا اطعام به

مسکینان معادل قیمت حیوان شکار شده یا

روزه گرفتن (در برابر هر یک یا دو مد

طعام یک روز) کفارة صید عمدی در حال

احرام:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَ أَنْتُمْ

حُرْمٌ وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ

مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ

الْكُفَّةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ

صِيَامًا...﴾ . (مائده: ۹۵)

□ جایز بودن شکار حیوانات دریایی و

خوردن از آنها برای مُحَرَّم:

﴿أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَ طَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ

وَ لِلسَّيَارَةِ وَ حُرْمٌ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ

حُرْمًا...﴾ (مائده: ۹۶)

□ کفارات صید، کیفری بر ضد نادیده

گیرندگان حکم حرمت صید در حال احرام:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَ أَنْتُمْ

حُرْمٌ وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ

مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ

الْكُفَّةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ

صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِه...﴾ . (مائده: ۹۵)

□ حلال شدن شکار برای مُحَرَّم پس از

خروج از احرام:

...وَ إِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا...﴾ . (مائده: ۲)

فلسفه تحریم صید

□ آزمایش مؤمنان از سوی خداوند،

فلسفه حرام شدن صید بر مُحَرَّم، علی رغم قرار

ث - فسوق (دروغ گفتن، فحش دادن و فخر به دیگران):

«الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ...» (بقره: ۱۹۷)

۲. وقوف به عرفات

□ وقوف به عرفات از مناسک و واجبات حج:

«فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ... ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ...» (بقره: ۱۹۹ - ۱۹۸)

کوچ از عرفات که در آیه آمده، فرع بر وقوف به آن است.

□ شایسته بودن استغفار و طلب آمرزش از خداوند هنگام کوچ از عرفات:

«ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ...» (بقره: ۱۹۹)

وقوف به عرفات در روزگار جاهلیت

□ ترک وقوف به عرفات از سوی قرشیان در حج روزگار جاهلیت:

«ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ...» (بقره: ۱۹۹)

۳. وقوف به مشعرالحرام

□ وقوف به مشعرالحرام از مناسک و واجبات حج:

«فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ...» (بقره: ۱۹۸)

□ لزوم یاد و ذکر خدا در وقوف به مشعرالحرام:

«فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ...» (بقره: ۱۹۸)

قداست مشعر

□ مشعر الحرام مکانی مقدس و دارای حرمت ویژه در پیشگاه خداوند:

«فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ...» (بقره: ۱۹۸)

۴. قربانی:

□ قربانی از واجبات حج تمتع:

«...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ...» (بقره: ۱۹۶)

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا... لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَ يُذَكِّرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةٍ الْأَنْعَامِ...» (حج: ۲۸ - ۲۷)

نیز نک: حج ۳۴ - ۳۳ و ۳۶

أَيَّامٍ مَّغْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ
بَهِيمَةٍ الْأَنْعَامِ...» (حج: ۲۸ - ۲۷)

«وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ
فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا
صَوَافٍ...» (حج: ۳۱)

□ جواز قربانی کردن هر یک از شتر، گاو
و گوسفند در حج:

«وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّغْلُومَاتٍ عَلَىٰ
مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ...» (حج: ۲۸)
«انعام» در اصل به معنای شتر است و به
گاو و گوسفندی که در ضمنشان شتر باشد نیز
انعام گفته می‌شود.

□ یک گوسفند اقل قربانی در حج:

«...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ
مِنَ الْهَدْيِ...» (بقره: ۱۹۶)

امام رضا علیه السلام فرمود: «فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ
الْهَدْيِ» یعنی یک گوسفند

(عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۱۲۰، ح ۱)

□ مطلوب‌تر بودن گزینش شتران درشت
و چاق برای قربانی در حج:

«وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ
اللَّهِ...» (حج: ۳۱)

«البدن» در اینجا به معنای شتر درشت
و چاق است (نک: مجمع البیان، ذیل آیه).

□ سهل و میسر بودن، حد و جوب قربانی
در حج:

«وَ اتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَخْلِقُوا رُؤُوسَكُمْ حَتَّى
يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ...» (بقره: ۱۹۶)

□ انجام تکلیف قربانی حج، موقوف
به زمانی خاص و معین (دهم تا سیزدهم
ذیحجه):

«وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا...
لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ
مَّغْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ
الْأَنْعَامِ...» (حج: ۲۸ - ۲۷)

«أَيَّامٍ مَّغْلُومَاتٍ» در برخی روایات به
روز عید و سه روز بعد آن (ایام تشریق)
تفسیر شده است. (مجمع البیان، ذیل آیه).

□ ضرورت ذبح قربانی حج در محل و
مکان خاص (منا):

«وَ اتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَخْلِقُوا رُؤُوسَكُمْ حَتَّى
يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ...» (بقره: ۱۹۶)

□ لزوم ذکر نام خدا به هنگام ذبح و نحر
قربانی در حج:

«وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا...
لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي

مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ». (حج: ۳۲ - ۳۳)
این برداشت بنابراین احتمال است که مقصود از «شعائر» در آیه پیشین خصوص دام‌های قربانی باشد.

انواع قربانی‌های حج

□ قربانی‌های حج، دارای دو نوع: نشان‌دار و بی‌نشان:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ... وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ...» (مائده: ۲)

«جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ...» (مائده: ۹۷)

«هدی» قربانی عادی و بی‌نشان و «قلائد» قربانی نشان‌دار است.

بدل قربانی حج

□ ده روز روزه - سه روز در موسم حج و هفت روز در وطن پس از بازگشت از حج - بدل قربانی، در صورت ناتوانی حج‌گزار متمتع از تهیه قربانی:

«...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَ سَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ خَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ...» (بقره: ۱۹۶)

□ جواز استفاده از قسمتی از گوشت قربانی برای حج‌گزاران:

«...وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ...» (حج: ۲۸)

«وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا...» (حج: ۳۱)

«منها» بیانگر این است که فقط بخشی از گوشت قربانی سهم حج‌گزار قربانی‌کننده است. شایان ذکر است که «فَكُلُوا» فرمان وجوبی نیست.

□ لزوم اطعام مستمندان از گوشت قربانی حج:

«...وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ...» (حج: ۲۸)

«وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ...» (حج: ۳۱)

□ جواز استفاده از دام‌های قربانی تا هنگام ذبح و نحر آن:

«ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ * كُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ

فلسفه قربانی در حج

□ ذکر و یاد نام خدا و شکر و سپاسگزاری در برابر نعمت‌های او، از فلسفه‌های وجوب قربانی بر حج‌گزار:

﴿وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا... وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ...﴾ (حج: ۲۸-۲۷)
 ﴿وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا... كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ﴾ (حج: ۳۶-۳۷)

□ رسیدن به روح تقوا از حکمت‌های واجب شدن ذبح و نحر قربانی در حج:

﴿وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ... لَنْ يَبَالُ اللَّهُ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَبَالُ التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ...﴾ (حج: ۳۷-۳۶)

□ رفع فقر و کمک به نیازمندان از فلسفه‌های لزوم قربانی در حج:

﴿وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا أَمْرَ النَّبِيِّ...﴾ (حج: ۲۸)

﴿وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِيعُوا أَمْرَ النَّبِيِّ...﴾ (حج: ۳۱)

قداست دام‌های قربانی حج

□ دام‌های قربانی (دام‌هایی که حاجیان برای قربانی کردن در حج به همراه می‌برند) از شعائر الهی و دارای حرمت و قداست در پیشگاه خداوند:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ...﴾ (مائده: ۲)
 ﴿وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ...﴾ (حج: ۳۱)

□ بزرگداشت دام‌های قربانی و حرمت نهادن به آنها، نشانه تقوای دل و خداترسی:

﴿ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ...﴾ (حج: ۳۲)

□ مطلوب بودن نشانه‌گذاری دام‌های مورد نظر برای قربانی در حج:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ...﴾ (مائده: ۲)

قربانی ارزشمند

□ قربانی برخاسته از روح تقوا ارزشمند و مورد عنایت خداوند:

قربانی از جنس انسان

□ فرمان خداوند به ابراهیم علیه السلام در عالم رؤیا مبنی بر ذبح فرزندش اسماعیل علیه السلام:

﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾. (صافات: ۱۰۲)

□ اطاعت و شکیبایی ستودنی اسماعیل علیه السلام در برابر فرمان ذبح:

﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾. (صافات: ۱۰۲)

□ اخلاص و تسلیم ستایش برانگیز ابراهیم و اسماعیل علیهما السلام در برابر فرمان ذبح:

﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ * فَلَمَّا أَسْلَمَا وَ تَلَّهُ لِلْجَبِينِ * وَ نَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبرَاهِيمُ * قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾. (صافات: ۱۰۵ - ۱۰۲)

□ قرار دادن جبین اسماعیل علیه السلام بر روی خاک جهت ذبح او در راه خدا توسط

﴿وَ الْبُذَنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ... لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَ لَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ...﴾. (حج: ۳۷ - ۳۶)

قربانی در عصر جاهلیت

□ حرام پنداشتن خوردن از گوشت قربانی حج توسط حج گزاران عصر جاهلیت:

﴿...وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّغْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا...﴾. (حج: ۲۸)

﴿وَ الْبُذَنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٍ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا...﴾. (حج: ۳۱)

«فَكُلُوا» فرمان وجوبی نیست بلکه امری است که جایز بودن خوردن از گوشت قربانی حج را اعلان می دارد؛ زیرا مردم روزگار جاهلی خوردن آن را حرام می پنداشتند.

(مجمع البیان، ج ۷ و ۸، ص ۱۳۷).

□ ممنوع بودن استفاده از دام های قربانی قبل از ذبح، در پندار مردم روزگار جاهلیت:

﴿لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ... وَ الْبُذَنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ...﴾. (مائده: ۳۶ - ۳۳)

الصَّابِرِينَ * فَلَمَّا أَسْلَمَا وَ تَلَّهَ لِلْجَبِينِ * وَ نَادَيْنَاهُ
أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ * قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ
نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ * إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ * وَ
فَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ. (صافات: ۱۰۷-۱۰۲)

ماهیت قربانی حج

□ دام‌های قربانی هدیه حج‌گزار (برای
نیازمندان):

﴿وَ اتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَ لَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى
يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ... فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ
فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ...﴾. (بقره: ۱۹۶)

از اینکه از دام‌های اختصاص داده
شده برای قربانی در حج تعبیر به «هدی»
شده، می‌توان نکته یاد شده را استفاده کرد.

۵. رمی جمره

﴿وَ أَدِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا...
لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَ يُذَكِّرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ
مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ... ثُمَّ
لِيُقْضُوا تَمَتُّعُهُمْ...﴾. (حج: ۲۷، ۲۸ و ۲۹)

از امیر مؤمنان علیه السلام نقل شده است که
درباره سخن خدای عزوجل: «ثُمَّ لِيُقْضُوا
تَمَتُّعُهُمْ» فرمود: «تفت» رمی و حلق
است... (بحار، ج ۹۶، ص ۳۱۲، ح ۳۹)

ابراهیم علیه السلام و فرا رسیدن ندای الهی به آن
حضرت، مبنی بر آزمایشی بودن این فرمان:
﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى
فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا
أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ
الصَّابِرِينَ * فَلَمَّا أَسْلَمَا وَ تَلَّهَ لِلْجَبِينِ * وَ نَادَيْنَاهُ
أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ * قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ
نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ * إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ
الْمُبِينُ﴾. (صافات: ۱۰۶-۱۰۲)

□ فرمان ذبح اسماعیل علیه السلام فرمانی
آزمایشی جهت عینیت بخشیدن به مقام
اخلاص و تسلیم ابراهیم و اسماعیل علیه السلام در
برابر اراده و امر خداوند:

﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى
فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا
أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ
الصَّابِرِينَ * فَلَمَّا أَسْلَمَا وَ تَلَّهَ لِلْجَبِينِ * وَ نَادَيْنَاهُ
أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ * قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ
نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ * إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ
الْمُبِينُ﴾. (صافات: ۱۰۶-۱۰۲)

□ جایگزین شدن ذبح عظیم (قوچی از
عالم غیب) به جای ذبح اسماعیل علیه السلام:

﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى
فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا
أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ

۶. حلق و تقصیر

□ لزوم حلق یا تقصیر و خروج از احرام

پس از انجام مراسم قربانی:

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا... لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَ يُذَكِّرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ... ثُمَّ لِيُقْضُوا تَقَاتُهُمْ...» (حج: ۲۷، ۲۸ و ۲۹)

افزون بر روایت یاد شده، شماری از مفسران «قضاء تفت» (به معنای برطرف کردن آلودگیها) را کنایه از خروج از احرام (با انجام حلق یا تقصیر) دانسته‌اند.

(نک: مجمع البیان؛ المیزان، ذیل آیه)

□ جواز تأخیر حلق یا تقصیر پس از

قربانی:

«...ثُمَّ لِيُقْضُوا تَقَاتُهُمْ...» (حج: ۲۹)

«ثُمَّ» بیانگر جواز تأخیر است.

فوق، طواف زیارت است؛ (طوافی که پس از بازگشت از منا واجب می‌باشد).

طواف در عصر جاهلیت

□ طواف خانه خدا بدون هیچ لباس و

پوشش، توسط مردان و زنان مشرک در روزگار جاهلیت:

«وَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَ جَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَ اللَّهُ أَمَرَنَا...» (اعراف: ۲۸)

جمعی از مفسران گفته‌اند: این سخن خدا (وَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً) اشاره است به رسم مردم جاهلیت که با حالت برهنه طواف می‌کردند و می‌گفتند: ما همانگونه که از مادرانمان متولد شدیم، طواف می‌کنیم و در لباسهایی که در آن مرتکب گناه شده‌ایم طواف نمی‌کنیم

(المیزان، ذیل آیه)

۸. نماز طواف

□ نماز طواف از واجبات و مناسک حج:

«...وَ اتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى...» (بقره: ۱۲۵)

طبق روایت نقل شده از امام صادق (ع)، مقصود از «وَ اتَّخِذُوا» نماز طواف است (مجمع البیان، ذیل آیه)

۷. طواف

□ وجوب طواف خانه خدا (طواف

زیارت) پس از حلق و تقصیر:

«ثُمَّ لِيُقْضُوا تَقَاتُهُمْ... وَ لِيَطُوفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ...» (حج: ۲۹)

در مجمع البیان، از بعضی مفسران نقل شده که گفته‌اند مقصود از طواف در آیه

□ مقام ابراهیم، محل نماز طواف:

﴿...وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ

مُصَلًّى...﴾. (بقره: ۱۲۵)

۹. سعی میان صفا و مروه

□ سعی میان صفا و مروه از مناسک حج

و عمره:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ

الْبَيْتِ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ

بِهِمَا...﴾. (بقره: ۱۵۸)

□ صفا، مبدأ سعی:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ

الْبَيْتِ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ

بِهِمَا...﴾. (بقره: ۱۵۸)

نکته یاد شده، از تقدّم ذکر «الصفا»

استفاده می‌شود. از امام صادق (ع) نقل شده

که رسول الله (ص) فرمود: سعی را از جایی که

خدا شروع کرده، آغاز کنید آنگاه (پیامبر) به

صفا آمد و سعی را از صفا آغاز

کرد. (نورالثقلین، ج ۱، ص ۱۴۷، ح ۴۶۵)

□ سعی صفا و مروه از اعمال نیک و مورد

پاداش خداوند:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ

الْبَيْتِ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَ

مَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ﴾. (بقره: ۱۵۸)

□ آمیختگی سعی میان صفا و مروه به

مظاهر شرک و بت پرستی در روزگار جاهلیت:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ

الْبَيْتِ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ

بِهِمَا...﴾. (بقره: ۱۵۸)

□ ناخشنودی مسلمانان صدر اسلام از

سعی میان صفا و مروه به سبب آمیختگی آن به

مظاهر شرک و بت پرستی در عصر جاهلیت:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ

الْبَيْتِ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ

بِهِمَا...﴾. (بقره: ۱۵۸)

از امام صادق (ع) نقل شده است که

فرمود: مسلمانان (صدر اسلام) فکر

می‌کردند که صفا و مروه از بدعت‌های مردم

عصر جاهلیت است و (در رد این پندارشان)

آیه فوق نازل شد: (مجمع البیان، ذیل آیه).

سبب این برداشت آنان این بوده است

که مردم عصر جاهلی بتی به نام «اساف» بر

روی صفا و بتی دیگر به نام «نائله» بر

روی مروه نهاده بودند و در سعی میان صفا

و مروه آن دو را مسح می‌کردند و لذا

مسلمانان از سعی میان صفا و مروه کراهت

داشتند و «فَلَا جُنَاحَ» به معنای «منعی ندارد»

شعار ایام تشریق

□ مطلوب بودن یاد خدا با ذکر: «اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ، اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَذَا. اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقْنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ...» «در ایام تشریق در منا:

﴿فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا... وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ...﴾. (بقره: ۲۰۳ - ۲۰۰)

در روایات، ذکر مورد امر در آیات فوق به اذکار یاد شده، و «فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ» به ایام تشریق تفسیر شده است (مجمع البیان، ج ۱ و ۲، ص ۵۳۲)

۱۱. طواف نسا

□ وجوب طواف نسا در حج: ﴿ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ... وَ لْيَطُوفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾. حج: ۲۹

در اینکه «وَ لْيَطُوفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ» اشاره به کدام طواف است، میان مفسران اختلاف است، عده‌ای گفته‌اند اشاره به مطلق طواف است و برخی آن را اشاره به طواف زیارت دانسته‌اند و شماری هم گفته‌اند مقصود از آن، طواف نسا است و این قول مطابق روایات نقل شده از

(با اینکه سعی واجب است) در نفی چنین توهمی می‌باشد. (نک: همان)

اهمیت صفا و مروه

□ صفا و مروه (دو کوه کوچک در کنار مسجدالحرام) از علایم و شعائر الهی: ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ...﴾ (بقره: ۱۵۸)

۱۰. ماندن در منا

□ ماندن در منا در ایام تشریق (یازدهم تا سیزدهم ذیحجه) و ذکر و یاد خدا در این روزها (و بیتوته در آن، در شبهای این روزها) از مناسک حج:

﴿وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ...﴾. (بقره: ۲۰۳)

□ مخیر بودن حج‌گزار میان ماندن روز سیزدهم ذی حجه در منا و کوچ کردن از آن در روز دوازدهم در صورت ترک همه محرمات احرام:

﴿وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى...﴾. (بقره: ۲۰۳)

یادگیری مناسک حج

□ درخواست ابراهیم و اسماعیل علیهم السلام از خداوند مبنی بر تعلیم مناسک حج به آنان، هنگام بنای کعبه:

﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ... رَبَّنَا... وَارِنَا مَنَاسِكَنا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ...﴾ (بقره: ۱۲۸ - ۱۲۷)

* نذورات در حج

□ موسم حج، زمان مناسب برای وفا به نذرها و عهدها:

﴿ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلِيُوفُوا نُدُورَهُمْ﴾ (حج: ۲۹)

اهل بیت علیهم السلام در باره این بخش از این آیه است. (نورالثقلین، ج ۳، ص ۴۹۳، ح ۱۰۵ - ۱۰۴)

پایان مناسک حج

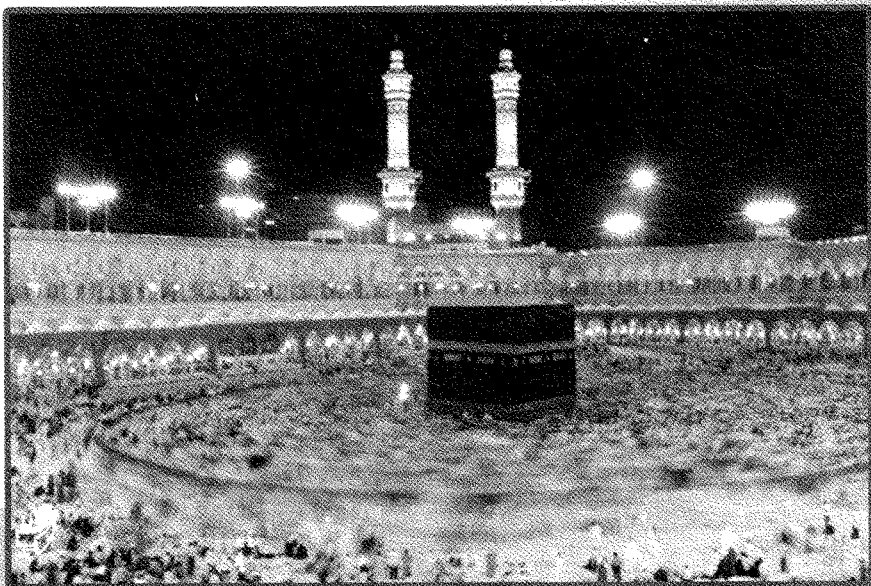
□ کعبه، نقطه پایان مناسک حج:

﴿ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ * لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾. (حج: ۳۳ - ۳۲)

در اینکه مقصود از شعائرالله در آیه فوق چیست مفسران سه احتمال ذکر کرده‌اند: «تمام معالم دین»، «خصوص مناسک حج» یا «خصوص دام‌های قربانی».

(نک: مجمع البیان؛ المیزان، ذیل آیه)

نکته بالا بر اساس احتمال دوم است.

* نضافت در حج

□ لزوم تطهیر و برطرف ساختن آلودگی‌ها (ی ایجاد شده در زمان احرام حج) پس از خروج از احرام:

«ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلِيُؤْفُوا نُذُورَهُمْ وَلِيَطَؤُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ». (حج: ۲۹)

«قضاء تفت» به معنای بر طرف کردن آلودگی‌ها است. (مجمع البیان، ذیل آیه)

* همکاری در حج

□ لزوم تعاون و همکاری در حج و امور آن بر اساس نیکی و تقوا:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ... وَلَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ... وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاَنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ». (مائده: ۲)

* وجوب حج

□ حج، تکلیف الهی بر عهده عموم مردم:

«...وَلِسْهُ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ...». (آل عمران: ۹۷)

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ...». (حج: ۲۷)

گروهی از مفسران گفته‌اند: «وَأَذِّنْ فِي

النَّاسِ» خطاب به پیامبر خدا ﷺ است.

(مجمع البیان، ذیل آیه).

بنابراین، آیه بالا، دال بر وجوب حج است، بدون هیچ شرط، که البته آیه ۹۷ آل عمران آن را تفسیر و تفهید می‌کند. (زبدة البیان فی احکام القرآن، ص ۲۲۴)

□ وجوب حج بر ثروتمندان، در هر سال:

«وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا...». آل عمران: ۹۷

امام کاظم ﷺ فرمود: خداوند حج را بر توانمندان در هر سال واجب کرد.

(تهذیب الأحکام، ج ۵، ص ۱۶، ح ۴۸، باب وجوب الحج)

مرحوم شیخ طوسی در شرح روایت فوق، فرموده است: معنای اینگونه روایات این است که بر توانمندان به نحو علی‌البدل واجب است که هر سال حج انجام دهند (تاخانه خدا از حج‌گزار خالی نماند).

□ واجب بودن حج در آیین ابراهیم

خلیل ﷺ:

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا...». (حج: ۲۷)

برداشت بر اساس این احتمال است که

* ویژگی های حج

۱. جامعیت

□ حج، تکلیفی جامع سایر تکالیف الهی و خواص آنها:

الف - انفاق مال:

«وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا...» (آل عمران: ۹۷)

«وَأَتُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ... فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ...» (بقره: ۱۹۶)

ب - تبری:

«وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ...» (توبه: ۳)

پ - تولی:

«وَأَذَانٌ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ...» (حج: ۲۷)

این برداشت با توجه به خطاب «يَأْتُوكَ» است که این سخن امام باقر(ع) : «تمامیت حج، ملاقات کردن با امام است» آن را تأیید می‌کند.

«...ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ...» (حج: ۲۹)

در روایتی از امام صادق(ع) نقل شده

مخاطب «وَأَذَانٌ» ابراهیم خلیل(ع) باشد، نه پیامبر خدا(ص) و همین احتمال صحیح تر و مشهور است.

نیز نک: ترک حج

شرایط وجوب حج

□ استطاعت و توانایی (جسمی، مالی و...)

شرط وجوب حج:

«وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا...» آل عمران: ۹۷

□ واجب شدن حج بر انسان به واسطه

تلبیه، اشعار و تقلید:

«الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ...» (بقره: ۱۹۸)

معاویه بن عمار از امام صادق(ع) نقل کرده که حضرت در باره «...فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ...» فرمود: فرض و وجوب حج به واسطه تلبیه و اشعار و تقلید است و هر یک از اینها (تلبیه، اشعار و تقلید) انجام گیرد، حج به صورت یک فریضه واجب خواهد شد.

(تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۱۱۳)

نیز نک: زمان حج، ماههای حج،

امنیت در حج

وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ...
لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ... (حج: ۲۷ - ۲۸)

□ حج، جامع منافع فردی، اجتماعی،
دنیاوی و آخرتی:

«...فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى
كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ... لِيَشْهَدُوا
مَنَافِعَ لَهُمْ...» (حج: ۲۷ - ۲۸)

جمع و مطلق بودن کلمه «مَنَافِع» مفید
نکته فوق است؛ ولذا از امام صادق (ع) سؤال
شد که مقصود از «مَنَافِع» منافع دنیا است یا
منافع آخرت؟ حضرت فرمود: همه آن
مقصود است.

۲. عمومیت

□ عموم مردم (ناس) مخاطب تکلیف حج
نه خصوص مؤمنان:

«...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ
الْبَيْتِ...» (آل عمران: ۹۷)

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ...» (حج: ۲۷)

□ ارتباط تنگاتنگ عمومیت حج با
جهانی بودن کعبه:

«وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَسَاجِدَ لِلنَّاسِ وَ
أَمْنًا...» (بقره: ۱۲۵)

«إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

است که فرمود: «ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ» به
معنای ملاقات با امام است. (نور الثقلین، ج ۳،
ص ۴۹۲، ح ۹۶)

ت - روزه:

«...فَمَنْ تَمَعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ
مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي
الْحَجِّ وَ سَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ
كَامِلَةٌ...» (بقره: ۱۹۶)

ث - نماز:

«...وَأَتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ
مُصَلًّى...» (بقره: ۱۲۵)

ج - هجرت و دوری از وطن:

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَ
عَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ
عَمِيقٍ...» (حج: ۲۷)

ح - همایش و حضور ممکن:

«فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ
الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ... ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ
النَّاسُ...» (بقره: ۱۹۹ - ۱۹۸)

«وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا

الْبَيْتِ...». (آل عمران: ۹۷ - ۹۶)

﴿جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا

(مائده: ۹۷)

لِلنَّاسِ...».

﴿وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ...». (حج: ۲۷)

مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ... وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ

الْبَيْتِ...». (آل عمران: ۹۷ - ۹۶)

﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ... وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ

